

סקירה על הספר "דגל לקטנים – עיתונות הילדים של אגודת ישראל"

ניצה דורי

יוסף פונד, דגל לקטנים – עיתונות הילדים של אגודת ישראל. כרמל, תשפ"א 2021, 386 עמודים.

הספר **דגל לקטנים** עוסק בעיתונות הילדים של אגודת ישראל ושל פלגיה שביקשה ליצור תחליף לעיתונות ספרות הילדים החילונית והעמידה לעצמה למטרה לחנך לערכי החברה החרדית. מחבר הספר, יוסף פונד, עוסק בחקר אגודת ישראל. מאמריו וספריו דנים בהיבטים ההיסטוריים, החברתיים והאידיאולוגיים של התנועה. בספר **דגל לקטנים** ערך פונד מחקר מקיף ויסודי על הגוונים העשירים בתוכני עיתונות הילדים של תנועה זו, והוא כולל סקירות על האינדוקטרינציה הפוליטית בחברה היהודית שבין שתי מלחמות עולם שהולידה עיתונות וספרות ילדים מגויסת; על עיתונות הילדים האגודאית בפולין ובארץ ישראל כמטמיעות ערכים דתיים, לאומיים וחברתיים; על השתקפות תוצרי מחלוקות פוליטיות בתוך המחנה האגודאי בעיתוני הילדים; על עיתוני הילדים ביידיש ובעברית (קינדר גארטען, פרישינקע בלימעלעך, מנורה, דגל קטן [ומכאן נגזר גם שמו של הספר]), ילדותנו, הד בתיה, בנערינו, פינת הילד, פרחי הדגל, המודיע הצעיר ויתד לילדים); על קוראים כותבים ומאמרי מערכת; על קטעי הפרווה והשירה בעיתונות ילדים אגודאית; על פעילות פנאי ומצוקות ילדים, התכתבות עם ילדים והנחלת ידע כללי.

העיתונות האגודאית קיבלה על עצמה סייגים מגוונים באשר לסוגי פרסומות שיובאו בה, תכניה ולשון הכתיבה (לא לידיעות על אלימות, מין, ספורט, לשון הרע, ומודעות מתחומי התיאטרון הספורט, חילול שבת וכיו"ב). גם קודם לקום המדינה, וכן בגולה נדרשו עורכי העיתון למנות מבקר רבני לעיתוניהם. העורכים לעיתים פתרו את הבעיה במינוי אחד מחברי המערכת כמבקר.

משוררים וסופרים אגודאים ראו בכך מעצור ליצירה הספרותית. עם זאת העיתונות והיצירה שפורסמה בה היו מגוונות מאוד ואפשרו מרחב ביטוי גדול מאוד. דוגמה לכך יכול לשמש אחד העיתונים המרכזיים של צעירי אגודת ישראל – "ארטאדאקסישע יוגענד בלעטער" – שכלל גם דיון רב ביצירות ספרותיות של עמים רבים ואף אזכור של אנשי רוח חילוניים ויצירותיהם.

פונד מדגיש בספרו כי עיתונות הילדים האגודאית התפתחה בשלושה שלבים: בשלב הראשון בפולין מאמצע שנות העשרים של המאה שעברה ועד לפרוץ מלחמת העולם השנייה. בשלב השני צמחה עיתונות ילדים אגודאית בארץ-ישראל מאמצע שנות הארבעים והשלב השלישי החל מאמצע שנות השמונים עד היום. רוב היוצרים האגודאים שצמחו בפולין נרצחו, והניסיון שנצבר בכתיבה לילדים אבד. לאחר מכן נוצרה עיתונות ילדים אגודאית בארץ-ישראל שלאחר השואה. עורכי העיתונים האגודאיים לילדים בשנות ה-50 היו חסרי ניסיון בכתיבה לילדים ויצירותיהם נשאו אופי בוגר ורק מעט מעולם הילדים נכלל בהם. בשנים אלו התנהל גם מאבק פוליטי בין שתי התנועות – פועלי ארץ

ישראל ואגודת ישראל – שהתחרו ביניהן בין השאר גם על עיתוני הילדים, כאשר לפנייהם ניצבה התחרות נגד עיתוני הילדים החילוניים (בהם רבו מדורי הבידור, הספורט, כוכבי בידור וזמר שהיו אהובים על הילדים) והתחלת הכנסת הטלוויזיות לבתים, לצד התמודדות עם קשיים כלכליים הכרוכים בהוצאת עיתון ילדים לאור. מתוך כך הייתה הסכמה כללית כי יש צורך חיוני בעיתון ילדים אגודאי שיעמוד בפרץ לצד מערכות החינוך.

רוב עיתוני הילדים של המחנה האגודאי נוסדו רק לאחר קום המדינה, ולאחר שנים ספורות הפסיקו להופיע. הופעתם חודשה רק באמצע שנות השמונים של המאה העשרים. המנהיגות האגודאית ראתה בעיתון הילדים אמצעי לחינוך הילד ולעיצוב דמותו הערכית. זו הייתה 'ספרות מגויסת' להטמעת ערכי התנועה בקוראים הצעירים. המחקר מסתמך על בחינת התכנים והעיצוב של גיליונות 12 עיתוני ילדים אגודאיים שהופיעו בפולין ובארץ ישראל עד לראשית המאה העשרים ואחת – תשעים שנה מאז ייסוד אגודת ישראל.

עיתונות ילדים זו עברה שיפוט וביקורת מחמירה של רבנים שאסרו על הילדים לקרוא טקסטים ספרותיים של סופרים חילוניים, אף שכמה מהכותבים בעיתוני הילדים האגודאיים עיבדו טקסטים אלה והתאימו אותם לילדים האגודאיים מדעת או שלא מדעת. עיתוני ילדים אלו נמנעו מהצגת תמונות של ילדות או נשים, אבל נשים חרדיות היו כותבות ועורכות בכמה עיתונים אלו. רוב המסרים החינוכיים הועברו לקוראים באמצעות שירים וסיפורים שבהם היו מסרים חינוכיים גלויים וסמויים.

פונד מביא בספרו דוגמאות רבות וציטוטים ממחשבים היטב את הלך רוחו של עיתון הילדים האגודאי ומוסיפים נופך חי ומשעשע לספר, וקובע כי עיתוני הילדים האגודאיים, כמו הספרים לחברה זו, נמנעו מלעסוק במוות (אך עסקו בשואה בהרחבה), במשברים במשפחה (אבל התייחסו באהדה לילד החרגי ולילד המאומץ), באלימות וביחסים בין המינים. הם עסקו בתיאור חיי אישים תורניים, בעלילות היסטוריות ובמדרשי חז"ל. הם עסקו בעיקר בדרכי התנהגות נכונה במשפחה, בבית הספר ובחברה, בעלייה לארץ (בכמה מהם תהליך הגאולה כלל לא נזכר). ספרות הילדים האגודאית ובה עיתוני הילדים מאופיינת בלשון נקייה ללא שימוש ב"סלנג". בשנים האחרונות הקומיקס הפך להיות בלתי נפרד מהעיתון הילדים האגודאי.

מספרו של פונד עולה כי בעיתונות הילדים האגודאית נוצרה ספרות ילדים עשירה בתכניה, בשפתה וברמתה הספרותית. אשר לתפוצת העיתון, בריאיון שנעשה עימו העיר המחבר כי אין מידע על התפוצה. היה מקובל שעיתוני תנועות הופצו למאות סניפי פועלי אגודת ישראל וצעירי אגודת ישראל, והוצגו בחדרי הקריאה של ספריית הסניף לצד עיתונים התנועה האחרים, נוסף על מכירה למנויים. יש מקום להניח שעיתוני יידיש היו נפוצים יותר מעיתונים עבריים כי רוב האוכלוסייה דיברה ביידיש, ואילו העברית הייתה שפת תלמידי חכמים וחובשי בית המדרש. לכן עיתוני פועלי אגודת ישראל בפולין נכתבו רק ביידיש – שפת הפרולטריון – כמו עיתוני תנועות הפועלים היהודיות האחרות. (נושא זה הובא בספרו של פונד '**פרולטריום דתיים התאחדו**' על פועלי אגודת ישראל.)

הספר **דגל לקטנים** הוא מחקר מונומנטלי רחב יריעה, יסודי ומקיף על עיתונות הילדים של תנועת אגודת ישראל וחושף לפנינו יותר מטפח להגיגיה, הלך רוחה ותרבותה של החברה החרדית בגולה ובארץ.